

Dombi Józsefné

90 ÉVE SZÜLETETT KURTÁG GYÖRGY ÉS SZENDREI IMRE

A tanulmány Kurtág György zeneszerző és Szendrei Imre zongoraművész pályáját mutatja be a 90. születésnap alkalmából.

Kurtág Györgyöt a Strém Kálmán által rendezett Balatonföldvári Kortárszenei Fesztiválon ismertem meg. Hallgatója lehettem a minden részletre kiterjedő szuggesztív tanításának. A 90. születésnap alkalmából számos ünnepséget rendeztek Magyarországon. 2016. februárban mutatta be Kocsis Zoltán a legújabb kiadványt, a Játékok sorozatának egy olyan rendszerezését, amelyet Kurtág György személyesen Kocsis Zoltánnak írt egy hangjegyzetbe. Wilhelm Andrással közösen beszélgettek a darabokról, melyet Kocsis Zoltán eljátszott, a közönség pedig kivétíton követhette a kottaképet. A ZETA által szervezett Kurtág hangversenyen is – amelyet az Óbudai Társaskörben rendeztek – jelen volt a szerző. A több mint 3 órás hangversenyt Ábrahám Mariann, a ZETA zongoratorozatának vezetője állította össze. A budapesti fellépés előtt került sor a körzeti válogatókra, így pld. Szegeden áprilisban volt a megmérettetés. Az ország számos nagyvárosa mellett Bécsből is érkeztek előadók: gyerekek és tanárok egyaránt. A Játékok nyolc kötetéből való válogatás mellett elhangzott a Szvit és a Nyolc zongoradarab. Tekintettel arra, hogy ezen az eseményen én is részt vettem, ez inspirált arra, hogy a zongoradarabok mellett Kurtág alkotói periódusait bemutassam. A Kurtág szakirodalom igen gazdag. Munkásságáról a Magyar Zeneszerzők 3. sorozatban Halász Péter adott részletes összefoglalót. Fontos információt olvashatunk a Holnap Kiadó Kurtág Györgyről szóló könyvében, amelyet Varga Bálint András állított össze, és az interjúkat is ő készítette.

Kurtág György 1926. február 19-én született Lugoson. Iskolai zenei tanulmányait Temesváron végezte, tanárai Kardos Magda és Max Eisikovits voltak. 1946-ban került Budapestre a Zeneakadémiára. Itt párhuzamosan több tanszakra is járt. 1946-51-ig zongora szakon Kadosa Pál növendéke volt, zeneszerzést Veress Sándortól (1946-48) és Farkas Ferenctől (1948-1955) tanult. A kamarazene tanszéken Weiner Leó volt a tanára (1948-55).

Korai kompozíciói zongoradarabok és a Brácsaverseny. A Brácsaversennyel 1955-ben kapta meg zeneszerzői diplomáját és ezzel egy időben az Erkel-díjat. Kurtág 1957-ben Párizsba költözött. Mint vendéghallgató vett részt Darius Milhaud (1892-1974) és Olivier Messiaen (1908-1992) zene-

szerzés óráin. Ekkor ismerte meg behatóbban Webern partitúráit is. Művészetére nagy hatással voltak Marianne Stein művészetpszichológiai foglalkozásai. Ebben az időben keletkezett néhány zongoradarab, amely később a Nyolc zongoradarab részévé vált. Fontos korai hatás volt Karlheinz Stockhausen: Gruppen c. zenekari műve felvételének és Ligeti György elektronikus művének meghallgatása.

Az első évtizedben (1958-68) keletkezett a *Vonósnégyes op. 1.*, valamint a korai *gitárdarabok*, amelyek később a Szálkákban kaptak helyet. Ennek a korszaknak meghatározó alkotása a *Bornemissza Péter mondásai op. 7.* (Halász 1998.6-10.p.) Concerto szoprán hangra és zongorára. A bemutató Sziklai Erika és Szűcs Loránt nevéhez fűződött.

A mű 4 tételből áll:

I. Vallomás II. Bűn III. Halál IV. Tavasz

A második évtizedben (1969-78) egy hosszantartó alkotói válság után vokális kompozíciók keletkeztek. Mindkét szoprán hangra írt kompozíciót különböző összetételű együttesek kísérik. *Egy téli alkony emlékére Gulyás Pál verseire* írott négy töredék (S, hg, cimb) op.8.

Négy capriccio Bálint István verseire (S, kam.egy) op.9.

Kurtág György (1970-71-ben) DAAD ösztöndíjat kapott Németországba. Ez időre 24 *antifonát* tervezett zenekarra, ebből mindössze 3 készült el. 1973 tavaszán Kurtág Kossuth-díjat kapott.

Teőke Mariann zongoratanár felkérése indult el a *Játékok* folyamatosan bővülő sorozata. A Játékok új inspirációt adott további hangszeres és énekes darabok írásához.

Ebben a periódusban keletkezett a *Szálkák* cimbalomra op.6c.

Négy dal Pilinszky János verseire (Bar. v. B. kam. egy.) op.11.

Eszkák-émlékzaj 7dal (Tandori Dezső verseire (S, hg) op.12.

Hommage a Mihály András (vonósnégyes) Tizenkét mikrolúdium op.13.

A kis csáva (piccolo, gitár, harsona) op. 15b, op.15c (gitár kamaraegyüttes) (Halász1998.11-15.p.)

A harmadik évtizedben (1979-87) ismét vokális kompozíciók kerültek előtérbe.

A boldogult R.V Truszova üzenetei op.17. c. mű bemutatója 1981. jan 14-én volt Párizsban. A szoprán szólót Csengery Adrienne énekelte az Ensemble InterContemporain-t Pierre Boulez vezényelte. A ciklus három nagy részből áll: a Magányosság feliratú első részt az Egy kis erotika c. második rész követi, amelyben egy hangszeres közjáték is található. Az első két rész felfokozottságát ellensúlyozza a harmadik rész, a Keserű tapasztalás – Öröm és bánat (Halász 1998. 16.p.)

Dalos Rimma orosz költő szövegeit dolgozta fel a *Jelenetek egy regényből* (S, hg, cimb, nagyb.) op.19. ciklus. További szoprán szólóra írt vokális kompozíció a *József Attila töredékek* (S) op.20. és a *Kafka-Fragment* (S, hg.) op.24. (Halász1998. 15-19.p.).

A **negyedik évtized** (Halász1998. 20-25.p.) (1988-1998) zenekari, hangszeres és vokális kompozíciókat egyaránt tartalmaz. A ...*quasi una fantasia* op. 27. zongorára és hangszercsoportokra íródott. A szerző a művet Kocsis Zoltánnak és Eötvös Péternek ajánlotta.

What is the word? op. 30b. Samuel Beckett utolsó befejezett írása egy angol nyelvű elmélkedés, amit Kurtág magyar fordításban zenésített meg. (Halász1998. 22.p.)

A *Sztélé* op.33. zenekari mű, amelyben Kurtág minden hangszernek önálló szerepet szánt.

Kurtág zongoradarabjai

A zongoraművek az egész életművet áthatják. Opus szám nélküli darabok:

A korai *Suite* négykezes kompozíció 4 tétele a gyors, lassú, menüett vivace tételrendet követi. Gyakori bennük a dinamikai fejlődés, változás, felkiáltás. Kurtág ezt nagyon pontosan jelölte a kottában.

Az opus számmal ellátott *Nyolc zongoradarab* op.3. az első alkotói periódusban keletkezett. Lemezfelvétel készült Antal István és később Kocsis Zoltán előadásában. 1966-ban Fellegi Ádám a Nemzetközi Liszt Zongoraversenyen ezzel a művel a legjobban megszólaltatott magyar kortársmű előadásáért járó díjat kapta.

Ezt követte a *Szálkák* op. 6/d, amely 4 művet foglal magában.

További opus szám nélküli darabok:

Elő-játékok (1973) zongorára in: Tarka-barka (szerk.) Teőke Marianne.

Teőke Marianne tanítványai: Klukon Edit, Klukon Bea, Szokolay Balázs részére kérte Kurtágot pedagógiai célú darabok írására. Valamint tervezett egy kortárszenei kötetet, amelyben Kurtág György mellett Borsody László, Bozay Attila, Huszár Lajos, Kocsár Miklós, Soproni József zeneszerzők művei szerepeltek. A Tarka-barka kötet 1977-ben jelent meg. A kotta bevezetőjében útmutatást ad a legújabb kottagrafikai jelzések értelmezésére. Kurtág György *Elő-játékok* sorozata a következő darabokat foglalja magában: Fanfár, Felhangok, Három hangos, Mindent lehet, Álmodozva, A gyengéd ökölvívó, Dühösen, Alapelemek, Preludium és polka, Virág..., Könyök, Éneklő előkék, Korál, Hangzatok és felhangok, ¼ Álomban, Lendülettel(1), Lendülettel(2), Csomók, (...Egy régi-régi sláger...)

Játékok I-IV 1973-tól *zongorára két kézre és négy kézre*
Játékok V,VI,VII, VIII zongorára két kézre, négy kézre, két zongorára
Átiratok Machaut-tól J.S. Bachig (1974.1991) (Machaut, Lasso, Frescobaldi, Schütz, Purcell, Bach) zongorára 4 kézre, hatkézre, két zongorára

Hét Bach- korál zongorára négy kézre (Varga Bálint András szerk. 2009. 195-2006.p.)

...couple égyptien route vers l'inconnu... pianínóra vagy zongorára(... egyiptomi pár, úton az ismeretlen felé....) A kotta 2 darabot foglal magában, amelyet a szerző megjegyzése szerint külön-külön vagy egymás után is elő lehet adni. A darabok felső szólama 2 sorban jelenik meg. A szerző rövid útmutatást is adott a kotta utolsó oldalán, amelyben a jelek értelmezésén kívül újrend javaslatot is találunk. A 90. születésnapra jelent meg az Editio Musica Budapest kiadásában 2016-ban.

Kocsis Zoli hangjegyzete. A kottabemutatón Kocsis Zoltán visszaemlékezése szerint Szegeden Bálint Endre kiállításmegegyezésén hangzottak el először ezek a darabok.

Játékok IX. kötete 2017-ben jelent meg.

Szendrei Imre kétszeres Liszt- és Chopin-díjas zongoraművész. A Zeneakadémián Szegedi Ernő, Kodály Zoltán, Weiner Leó tanítványa volt. Kutatási területe a modern zongorapedagógia művészi és mechanikai problémái. Előadóművészként számos hazai és nemzetközi zenei versenyen vett részt és nyert első díjat. Hangversenyműsorán a magyar zeneszerzők alkotásai mellett (Liszt, Bartók, Kodály, Lendvai, Geszler, Gárdonyi, Járdányi, Avasi, Frank), Bach-Busoni, Beethoven, Chopin, Smetana, Csajkovszkij, Rachmaninov és kortárs európai szerzők műveit játszotta (Franz Ludwig, Taktakivili). A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Ének-zene Tanszékének 1955-1968-ig volt tanára. Ebből az alkalomból emlékezünk rá.

Szendrei Imre életrajzát e sorok írója kutatta (Dombiné Kemény, 1999). Szendrei Imre 1926. július 6-án született Kalocsán. Édesapja idősb Szendrei Imre orgonaművész, 1920-1955-ig a Kalocsai Tanítóképző Intézet énektanára, számos orgonamű szerzője. Szaktanári és karnagyi diplomát Regensburgban kapott. Generációk sorát nevelte a zene szeretetére. Édesanyja Kleiner Jolán, aki fő feladatának gyermekei nevelését tartotta. Jolán, Valéria, Imre zenei környezetben nőttek fel.

Szendrei Imre első zongoratanára édesapja volt, majd a Hollandiából érkező Wilhelmus Henrik oktatta. A család mindig nagy gondot fordított arra, hogy Imre rendszeresen gyakoroljon, így 14 éves korára komoly repertoárra tett szert. Ekkor játszotta már Chopin: A-dúr polonézét és Liszt: E-dúr Pa-

ganini etűdjét. A Zeneakadémián Szegedi Ernő növendéke volt. A Liszt Ferenc Társaság által meghirdetett pályázaton 1948. december elsején I. helyezést ért el. Műsorán Liszt: Petrarca szonettje és Verdi-Liszt: Rigoletto parafrázisa hangzott el. Nagyigényű műsorokkal lépett pódiumra. Példaként említhetjük a következő hangversenyt: (az 1958. május 10-i zeneakadémiai koncert műsora) Liszt: B.A.C.H. fantázia és fuga, Csajkovszkij: Téma variációkkal, Chopin: h-moll scherzo, Smetana 2 tánc, Rachmaninov: Esz-dúr etűd, Szkrjabin: Desz-dúr etűd, Balakirev: Keleti fantázia. 1949-ben a Varsói Chopin Nemzetközi Zongoraverseny díjazottja volt, a legszebben megszólaltatott Fisz-dúr impromptu előadásáért. Egykori zeneakadémiai tanára, Szegedi Ernő visszaemlékezése szerint „Elsősorban Lisztnek volt hivatott tolmácsolója, de ugyanakkor a Chopin-kultusz őrzője, ébresztője, emellett érdeklődött Bartók, Kodály művészetére is.”

A szegedi Tanárképző Főiskola Ének-zene Tanszékén 1955-1969-ig tanított adjunktusi beosztásban. Utazó tanár volt. Minden héten 2 napot tartózkodott a főiskolán. Óráit pénteken és szombaton tartotta. Mindig nagy megbecsülésben részesült. A tanítás mellett is napi 6 órát gyakorolt. A zongoraóráira „A modern zongoraoktatás jellemzői” című kéziratából vonunk le következtetéseket. Szendrei Imre zongorapedagógiai módszereit az előzetes gyakorlati tapasztalatait összegezve alakította ki. „Mai szemmel is igen elismerem első tanáromnak a tanítási módszerét elsősorban abban – amint akkori kottáimba visszalapozgatva látom –, hogy gondosan beírt igen kitűnő ujjrenddel segítette elő a darabok megtanulását, amely a legmagasabb fokon is használatos, és egyben legfontosabb előfeltétele a szép billentésnek. Továbbá javasolta a helyes pedálhasználatot, amely ritka esetben megy simán a 2-3 éve tanulóknak. Wilhelmus Henrik zeneiskolájában példás közösségi szellemet honosított meg, amely az évenként kétszeri vizsgaelőadásokon is megmutatkozott. A gyermekkori pódiumi szerepeltetések egyébként nem mellőzhetők a továbbfejlődőre, mert már itt kell megszoknia a közönség előtti magatartást, s már ekkor kell a lélekbe vésődni, hogy őt sokan hallgatják, tehát nyújtania kell valamit, ami egyúttal a szorgalmat is a legnemesebb eszközzel fokozza. Wilhelmus tanítási módszerének még igen dicséretes pontja – amit általában vidéken sajnos el szoktak hanyagolni – a gyakorlati tanítás mellett az elméleti oktatás. Bár ő sem minden esetben forszírozta, de a tehetségesebbek előrehaladását ez igen előnyösen növelte. Ebből következik, ami igen nagy fontosságú, hogy már a kezdő fokon lévő zongorázó ne csak az ujjait mozgassa, hanem gondolkozzék is mellette” (Szendrei, 1949).

„A modern pedagógia szempontjából fontosnak tartom, hogy a növendéket már idejekorán ráneveljük arra a felelősségérzetre, amivel adottságai

folytán a köznek tartozik. Fel kell világosítani a növendéket afelől, hogy nemcsak magának, de a köznek is árt, ha nem teljesíti tehetsége maximumát. Ennek az elvnek a megvalósítására korlátlan lehetőség nyílik az intézményes tanításnál.” (Szendrei, 1949)

„Ez úgy lehet célravezető, ha körültekintő tantervet készítünk. Erre vonatkozólag úgy válogatjuk össze a darabokat, hogy ne csak a pillanatnyi technikai és művészi fejlettségnek feleljen meg, hanem minél szélesebb körű irodalomismerettel szolgáljon, ami egyben a stílusérzékét is mindenkor a legjobban fejleszti.” (Szendrei, 1949)

Szendrei Imre zongorapedagógiai módszere ma is figyelemreméltó. Összegezve megállapíthatjuk, hogy fontosnak tartotta a zenei kifejezés legjobb megoldásaira való törekvést, a helyes újrend kialakítását, a darabok elméleti háttérének megvilágítását, a szereplésre való felkészítést, a stressz mentes zongoraórákat. A zenei és a technikai hiányosságok csiszolását, melyet véleménye szerint legeredményesebben Liszt, Chopin, Bartók műveinek helyes tolmácsolásán keresztül érhetünk el. Fontosnak tartotta a hallgatók általános műveltségének gyarapítását, egymás előtti játékának ösztönzését. A tanítványok felelősségérzetének kialakítását.

Szendrei Imre aktívan bekapcsolódott Szeged zenei életébe. A megjelent meghívók, kritikák alapján gyűjtöttük össze az erre való utalásokat. Hangversenyeit a következők szerint csoportosíthatjuk: főiskolai hangversenyek, filharmóniai hangversenyek, ünnepi alkalmakhoz, megemlékezéshez kapcsolódó fellépések, jótékonyági hangversenyek, bizonyos témakörökhöz kapcsolódó hangversenyek. Repertoárja felölelte a zongorairodalom legnagyobb alkotásait. Nevéhez fűződik Bartók: II. zongoraversenyének, Liszt: Esz-dúr zongoraversenyének, Csajkovszkij b-moll zongoraversenyének előadása. 1967-ben, Kodály Zoltán halála évében Emlékhangversenyt tartott a főiskola, ahol a 7 zongoradarab, a Meditáció, a Marosszéki táncok c. műveket adta elő tanárára emlékezve. Minden évben nagy műsorral állt a közönség elé. Liszt, Chopin, Bartók, Sosztakovics, Prokofjev nagy művei mellett több mű ősbemutatója vagy szegedi bemutatója fűződik nevéhez. Így Frank Oszkár: Preludium és fuga, Kardos István: 4 Preludium, Bozay: Zongora concertino, Taktakisvili: Poéma, Dohnányi: esz-moll rapszódia, Gárdonyi Zoltán: Szonáta, Járdányi Pál: Szonáta, Kadosa Pál: II. Szonáta, Lendvay: Concertino (Dombi, 2009:52).

A korabeli kritikák elismerően nyilatkoztak Szendrei Imre játékaról. „A zenés szerdák előadásán Liszt: Esti harmóniak c. zongoradarabját játszotta. A hatásos szám rendkívül precíz előadása vastapsot aratott.” (Az éjszaka zenéje, a zenés szerdák harmadik hangversenyei Délmagyarország 1959. okt. 7.)

„Kivételesen szép zenei élményben volt részük azoknak, akik péntek este részt vettek a tanárképző főiskola dísztermében rendezett hangversenyen: Szendrei Imre ihletett zongorajátékát hallhatták. A kétszeres Liszt-Chopin és VIT-díjas zongoraművész hatalmas, szinte egy zongorista egész életművének reprezentálására alkalmas műsort állított össze erre a Vietnám szabadságharcának javára rendezett nemes célú koncertre. Az igényes összeállítás magas színvonalától semmivel sem maradt el a gondolatgazdag előadás.” (Szendrei Imre koncertje Délmagyarország 1966. V. 22.)

„Az előadók sorában a kitűnő Szendrei Imrét illeti teljes elismerés” (Zeneszerző-est a Tanárképző Főiskolán Délmagyarország 1967. ápr. 14.).

Megállapíthatjuk, hogy Szendrei Imre a Pedagógiai Főiskolán eltöltött éve alatt a főiskolán rendkívül gazdag hangversenyélet volt. A zenés szerdák sorozat arra utal, hogy a hangversenyek időpontja konkrét naphoz kötődött. Egyszerű, de igényes meghívókat készítettek, ahonnan évek múltán is tanulmányoztattunk néhány programot. Felleltünk egy négy nyelvű meghívót, amely a szervezés igényességére vall. Különböző tematikákhoz kapcsolódóan is rendeztek hangversenyt. Az újságban megjelent kritikák azt tanúsítják, hogy a koncerteket érdeklődés övezte és nagy sikerük volt.

Szendrei Imre 1983. december 5-én halt meg Münsterben. Halála után dr. Huszka Lászlóné Szendrei Valéria alapítványt hozott létre a tehetséges gyerekek segítésére. A Szendrei Alapítvány a Kalocsai Liszt Ferenc Alapfokú Művészeti Intézménnyel közösen évenként megszervezte a Bács-Kiskun Megyei Zongoristák Találkozóját. Az itt díjat nyert fellépők közül többen a zenei pályát választották. Továbbá Szendrei Imre emlékét őrzi a főiskola 8001 tantermének falán látható dombormű (Barta András alkotása), melyet 2005-ben dr. Huszka László főiskolai tanár ajándékozott az Énekzene Tanszéknek.

Irodalomjegyzék

- Dombiné Kemény Erzsébet: *A két Szendrei emlékkönyve* Szendrei Alapítvány Szeged, 1999.
- Dombi Józsefné: *Az SZTE JGYPK Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék történetének neves pedagógusai: dr. Szeghy Endre, Szendrei Imre, dr. Mihálka György.* In: Karlovitz János Tibor (szerk.2016.): *Tanulás és fejlődés*, ISBN 978-80-89691-31 312-314 p.
- Halász Péter: *Kurtág György* Magyar zeneszerzők 3 Mágus Kiadó Budapest 1998.

Szendrei Imre: *A modern zongorapedagógia művészi és mechanikai problémái* (kézirat) Szeged 1949.
Varga Bálint András (szerk.): *A magyar zeneszerzés mesterei Kurtág György* Holnap Kiadó 2009.